

ROOIGEM EN DE BRUGSEPOORT TE GENT (Vervolg en slot)

DE SCHOLEN

Met de groei van de economische bedrijvigheid nam de arbeidersbevolking op de Brugsepoortwijk steeds maar toe. Omstreeks 1850 waren er ca. 8000 inwoners.

In 1856 verzochten dezen het gemeentebestuur om een bewaarschool op te richten in de wijk. (48) De dichtstbijgelegen inrichting was toen immers de Conduitsteeg in de Veldstraat!

Tussen de Reinaertstraat en de kerk kwam er, op de Bevrijdingslaan een stedelijke bewaar- en later een meisjesschool, lagere graad.

Drie jaar later werd er een lagere jongensschool aan toegevoegd. In 1865 kocht

het stadsbestuur grond om beide inrichtingen te vergroten.

Vanaf 1830 werd het officieel onderwijs in België heftig aangevochten door de vrije scholen. Op de Brugsepoort was dat ook duidelijk.

In 1860 bouwden de Broeders Vincentianen een jongensschool tussen de Batterij- en de Beukelaarstraat en twee jaar nadien richtten de Broeders van Liefde op een groot terrein aan de pas aangelegde Geitstraat, het Instituut voor Gehoor- en Spraakgestoorde Jongens op. (49)

Op 22 oktober 1864 werd een zondagschool geopend in de stadsjongensschool op de Bevrijdingslaan. Op verzoek van het stadsbestuur moedigde de directie van de "grote Lys" de jonge arbeiders aan om het officieel adultenonderwijs te volgen. Behaalde men een goed resultaat, dan ontving men een spaarboekje met bedragen die varieerden tussen de tien en dertig frank. Later werden zelfs treinreizen naar Brussel en Luik georganiseerd wat voor de arbeiderskinderen wel een openbaring zal zijn geweest.

In de zeventiger jaren brak de eerste eigenlijke schoolstrijd los in verband met de laïcisering van het lager onderwijs.

In diezelfde periode hadden zich verschillende belangrijke textiel fabrieken langs de Groendreef gevestigd. Noodgedwongen volgden honderden arbeidersgezinnen zodat er ook daar nieuwe scholen moesten geopend worden.

In de toen recent aangelegde Kiekenstraat (nu Goudvinken -) betrokken de zgn. "grijze zusters" (Zusters van Vincentius à Paulo) een nieuw klooster. Daarin installeerden ze meteen een meisjes-, kleuter- en zondagschool. Daarna kwam er in 1882 een kosteloze, stedelijke bewaarschool op de Groendreef, met een uitgang in de Olijfstraat. Een jaar later waren deze gebouwen met klassen voor lager onderwijs aangevuld. Vlug te klein voor de snelle bevolkingsaan groei werd deze school reeds in 1886 aangepast.

In 1891 werd een stedelijke jongensschool in de Geitstraat opgericht (foto 45) die doorliep tot op de Drongensesteenweg. Met het doel de hygiëne bij de kinderen te bevorderen, werden er stortbaden geïnstalleerd.

Het Comité der Christelijke Scholen bleef niet bij de pakken zitten. De "grijze zusters" openden in 1892, in de Weverstraat, achter de kerk, een bijschool van de Goudvinkenstraat. Daarnaast kwam er een bewaarschool die uitkwam in de Aambeeldstraat.

Vier jaar nadien werd de "Broederschool" op de Groendreef vernieuwd en werd er in de Vossestraat een andere jongensschool geopend. (foto 46)

In 1899 richtte het stadsbestuur, op de terreinen van de recente Acaciastraat, een jongensschool (foto 47) en vier jaar later een meisjesschool op. Ook deze inrichtingen werden van stortbaden voorzien.

Op de Drongensesteenweg (foto 48) en op de Bevrijdingslaan werden, in 1908 nieuwe meisjesscholen met kleutertuin geopend en in de Geitstraat konden de jongens en mannen voortaan 's avonds adultenlessen volgen. Zulks gebeurde ook in de Acaciastraat waar ze voorbereid werden, hetzij voor avondleer-

Foto 45. Stedelijke Jongensschool Geitstraat.

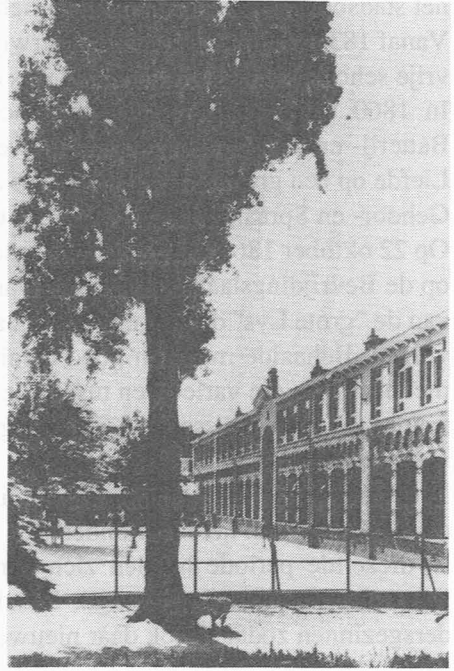

Foto 46. Vrije Jongensschool in de Reinaertstraat (Verz. Fr. Van Bost, Gent).

Foto 48. Binnenzicht Stedelijke Meisjesschool Drongensesteenweg ca. 1920 (Verz. Fr. Van Bost, Gent).

gangen aan de Nijverheidsschool aan de Lindelei, hetzij voor de Kunstacademie. Op hun beurt konden de meisjes 's zondags les volgen in de stadsschool op de Groendreef.

Rechtover de Kastanjestraat werd in 1910 in de Vossestraat, een katholieke meisjesschool geopend en twee jaar nadien kwam er een parochieschooltje voor kleuters in de Boomstraat (nu Biezenstuk) bij.

De stadsschool van de Palmboomstraat (nu Slinke Molen -) die eigenlijk reeds drie jaar in een houten paviljoen bestond, werd in 1912 officieel in gebruik genomen. (foto 49)

Na de Eerste Wereldoorlog breidde de bevolking zich in de Peer- en Boomstraat sterk uit. In 1924 kwam er een katholieke kleuterschool tussen voornoemde straten. In 1931 werden twee jaren lagere school aan toegevoegd.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam er van elk net een lagere school bij op het eiland Malem, een katholieke in 1953, een officiële in 1955. Twee jaar nadien werd er nog een vrije kindertuin in de tuinwijk Maesdal-Rymdam gebouwd en in dezelfde periode vestigde zich een afdeling der Stedelijke Paramedische School zich in de vrijgekomen gebouwen van de Geitstraat-Drongensesteenweg.

DE ONTSPANNING

1. De guinguettes, afspanningen en estaminets

Nog tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw kwam men aan het eind van de Phoenixstraat in open veld terecht waarin hovingen, boerderijen, weiden en meersen waren en waar men guinguettes aantrof. Dat waren boerenherbergen en afspanningen waar de burgerij tijdens de zomerse dagen heentrok om er een hapje te eten terwijl de kinderen zich op primitief ineengestoken paardemolentjes en schommels amuseerden.

's Zomers zaten de gasten in prieeltjes buiten. Kwam er dan eens een muzikant voorbij dan werd er gedanst voor zover er daarvoor ruimte was.

Een der meest gekende afspanningen was "*Den Hulsteboom*" aan de huidige Bevrijdingslaan. Deze herberg, aan een oude bareel gelegen, was van ouds bekend omdat de diligences, vrachtwagens en koetsen daar halt hielden om tol te betalen. Van verre herkenbaar aan drie hulstebomen vóór de afspanning (foto 50) was deze zaak bij de stedelingen bekend om zijn uitstekend boerenbrood met hesp.

Andere, zeer populaire guinguettes op Rooigem waren deze dicht bij de Leie gelegen, onder meer "*Het Motje*" bij de latere Rooigemlaan, en "*De Zwaan*" in de Nettestraat (nu Nekkersput-). De wandelaars gingen er steevast naartoe voor de culinaire specialiteiten, de waterzooi, de paling en de gebakken blieken die in grote hoeveelheden door de hongerige cliënten werden verorberd. Reeds in

Foto 47. Stedelijke Jongensschool Acaciastraat.

Foto 49. Stedelijke Jongensschool Slinkemolenstraat.

1838 voorzag de eigenaar van 't Motje zijn instelling van een afgebakende zwemkom in de Leie! Tot wanneer deze exclusiviteit bleef bestaan, konden we niet achterhalen.

Andere guinguettes waren o.m. de "*Allée Verte*" op de Groendreef en aan de overkant van de vaart, de "*Champs Elysées*". In 1847 werd achteraan deze guinguette een danszaal met galerij gebouwd, verlicht met gasbekken. (Het was deze zaal die tussen 1851 en 1866 tot kapel voor de Brugsepoortwijk diende.)

Zeer bekend waren eveneens de guinguettes "*De Bargie van Brugge*" en "*Den Hert*" (allebei in de Phoenixstraat) en "*De Kroon*" (aan de Kroonstraat gelegen?)

Ook de gewone herbergen of estaminets blijken talrijk geweest te zijn, maar dan voornamelijk na de eerste helft van de negentiende eeuw. Gezien de bijzonder hoge arbeidersbevolking noteerde men ca. 1900 in de Rooigemstraat (nu gesplitst in Ketting- en Ooievaar-) een twintigtal cafés!

2. Poppenspel

Tijdens de negentiende, begin twintigste eeuw floreerde 's winters, zowel voor volwassen arbeiders als voor kinderen, het poppenspel, dicht verweven met de sociaal-economische toestand van de arbeidende bevolking.

Deze "spellekens" werden door arbeiders of hun vrouw uitgebaat die daarin een kleine bijverdienste zagen.

De bekendste op de Brugsepoort waren deze van Jean-Baptist Van den Bosche in de Haspelstraat, van Pol Blek in de Rooigemstraat, van Bruynooghe op de Groendreef, van Mie Talluure in de Hulstboomstraat, van "'t Papieren Manneken" in de IJzerstraat (nu Hekelaars-) en van Koletje Patat in het Leiekaaibeluikje. (50)

3. Ijspret en roeisport

Rooigem bleef, tot het eind van de dertiger jaren bekend in verband met het schaatsen of schaverdijnen, het sleeën, kortom de ijspret op de Drongensemeersen, tussen het Brughuizeken en Mariakerke.

Elk jaar, tussen 1 november en 1 maart werd de Rooigemse molen stilgelegd, zodat het water de meersen kon bedekken. Bij sterk en langdurig vriesweer lagen die dan spiegelglad en vele honderden ijssportliefhebbers kwamen erheen. Tijdens de harde winter van 1895 was er op de ijsvelden op de Drongensemeersen een snelheidswedstrijd ingericht tussen fietsers en sleden door paarden getrokken. (51)

Midden een echte kermissfeer konden zowel de sportieven als de kijkers hun hartje ophalen (foto 51). Er stonden trouwens verschillende kramen waaraan drank en voedsel werd verkocht. Daartussen, her en der geplaatst, enkele bankjes waarop men de schaatsen kon aan- of afdoen of waarop men gewoon een poosje op adem kwam.

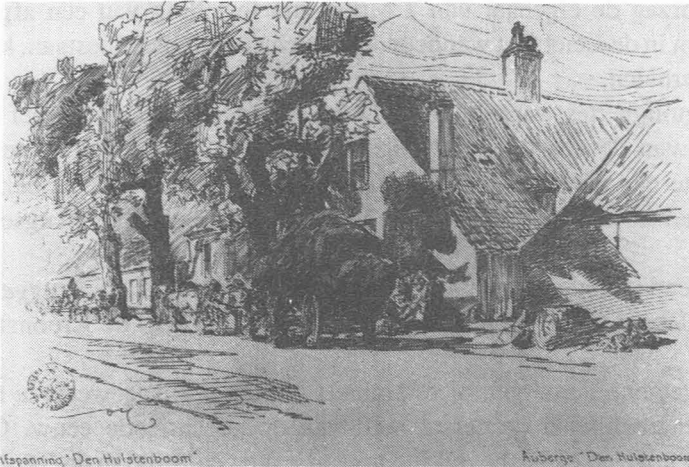

Foto 50. Afspanning "Den Hulstenboom" op de Bevrijdingslaan (vroeger Brugsesteenweg), door Arm. Heins (eind 19e eeuw) (S.A.G. Copyright).

Foto 51. Ijspret op de Drongensemeersen ca. 1900 (Verzam. Fr. Van Bost, Gent).

Foto 52. Het "Kasteeltje van Vooruit" bij de Groendreef (Copyright A.M.S.A.B., Gent).

In 1922 werd de vreugde reeds enigszins getemperd toen een spoordijk doorheen de Boergoyen werd getrokken. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog bestond het jaarlijks schaatsfestijn niet meer.

Tijdens de negentiende eeuw werd de *roeisport* uitsluitend door de jeugd uit de begoede klasse beoefend.

De "*Club Nautique*", de eerste Gentse roeimaatschappij, werd in 1871 opgericht. Ze had in 't begin haar lokaal in "De Zwaan" op de Noordkaai. In 1906, 1907 en 1909 won deze club, samen met de "Sport Nautique" de gegeerde "Grand Challenge Cup" tijdens de Royal Henley Regatta.

De "*Régattes Gantoises*", gesticht ca. 1885 had haar lokaal op de Elyzeese Velden.

4. Maatschappijen, werkmanskringen en een volkshuis

In 1820 werd de "*Gentse Gilde der kruisboogschutters van Sint-Rochus*" gesticht. Hun lokaal bevond zich lange tijd in de herberg "L'Union" in de Phoenixstraat. Later traden ze geregeld op tijdens de Gentse Feesten. Omstreeks 1880 werd in de Boomstraat 33 de schuttersmaatschappij "De Ware Vrienden" opgericht.

De 1e juli 1867 werd de fanfare "*De Vrijheid*" gesticht. De vergaderingen en repetities gingen door in "De Oude Kroon" op de Zuidkaai.

Eveneens op Rooigem werd ca. 1870 de koormaatschappij "*De Vlaamse Liedertafel*" opgericht evenals de "*Symphonie Gantoise*". De eersten hadden hun lokaal op de Groendreef, de anderen in de Phoenixstraat en tien jaar later stichtten enkele muzikanten "*De Trompettersgalm*" op de Leiekaai.

Prof. dr. François Laurent richtte in 1868 het *werkersgenootschap* voor meisjes op, de "*Vreugd in Deugd*", waarmee hij zijn bijzondere belangstelling bewees inzake de verstandelijke vorming der arbeiders. Dat was de eerste Laurentkring te Gent. De voorzitter was Mevrouw Van Hauwaert, directrice der adultenlessen aan de stedelijke meisjesschool op de Brugsesteenweg (nu Bevrijdingslaan). De vergaderingen grepen plaats de zondagnamiddag en de maandagavond. De leden waren uitsluitend meisjes uit die adultenleergangen. "Vreugd in Deugd" kreeg een nationale faam door haar zangafdeling onder de leiding van Mevrouw Miry. Deze organiseerde ook concerten en toneel en later werd er ook aan lichamelijke opvoeding gedaan. (52)

Ca. 1870 stichtte de Progressieve Liberale Kring een jongerenorganisatie "De Jonge Wacht" op de Brugsepoort.

In 1880 volgde de oprichting van de Laurentkring voor mannen "*'t Geluk in 't Werk*", gevestigd in de Rooigemstraat (nu Ooievaar-). Ook dit werd een koormaatschappij maar men deed later ook aan turnen en aan toneel. De nodige financiële steun kwam oorspronkelijk uitsluitend van Laurent zelf, later ook van de leden.

Langs katholieke zijde streefde men ernaar zoveel mogelijk jongens bijeen te

krijgen in hun *patronages* en 't werkvolk in de *werkmanskringen*.

In de scholen op de Groendreef en in de Vossestraat waren deze gevestigd voor de jongens en de mannen. De meisjes kregen hun lokaal in de Kiekenstraat en de Elyzeese Velden.

Op de Zuidkaai, in het lokaal "De Oude Kroon", werd in 1881 de toneelmaatschappij "*Onze Moedertaal vooruit!*" opgericht. Hun kenspreuk was "Vlaanderen den Leeuw", hetgeen naar Hendrik Conscience verwijst.

Daarnaast bestond, sinds 1 mei 1871 de "*Gymnastische Volksmaatschappij*". Ze hield haar vergaderingen en oefenstunden in het estaminet "Den Hert" in de Phoenixstraat en droeg als kenspreuk "Werken is nooit verloren". In tegenstelling met de andere Gentse turnmaatschappijen, die enkel te betreden waren door de burgerij, werden hier kosteloos volksleergangen in gymnastiek gegeven aan arbeiders tussen de 16 en de 30 jaar. Wel moest men van onberispelijk gedrag zijn.

Circa 1894 hadden de socialisten Gent in tweeëntwintig afdelingen gesplitst. Daartoe behoorde ook de Brugsepoort.

Het duurde echter tot september 1911 vooraleer het *wijklokaal der "Verbroedering"* in de Meibloemstraat werd ingehuldigd. (53) Omstreeks 1935 werd dit ook de wijkclub "Jozef de Graeve" genoemd naar de vooraanstaande partijgenoot die heel wat voor deze club had gepresteerd.

Tussen de twee wereldoorlogen in beschikte dat volkshuis over een groot café, een toneel- en feestzaal, een bioscoop, een muziekafdeling, een turnkring en de jongerenafdeling der "Rode Valken".

In 1912 kocht de socialistische coöperatieve Vooruit de "Filature du Nord" aan de Groendreef. Op het terrein van het kasteel dat daarnaast gelegen was, richtte men toen tijdelijk een zomertuin in voor de leden. (54) Dat bestond uit een tuin met heel wat prieeltjes waar de arbeiders met hun gezin 's zondags bijeen konden komen. Dat initiatief kende echter weinig succes en ook deze tuin werd na korte tijd opgedoekt. (foto 52)

Tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog bestonden overigens op de Brugsepoort nog andere verenigingen. Naast de zangmaatschappijen "*Vreugde en Vrede*" en de "*Kunstvrienden*" op de Drongensesteenweg en gesticht ca. 1890 kende men een paar wielrijdersbonden "*De Roelandszonen*" op de Brugsesesteenweg en de "*Rooigemse Wielrijders*" op de Rooigemlaan, beide in 't begin van de 20e eeuw opgericht. In die periode werd de fiets het vervoermiddel bij uitnemendheid van de arbeiders.

Mede door de internationale toestand verwaterde het verenigingsleven aan het einde van de dertiger jaren.

Na de Tweede Wereldoorlog bleven enkel hier en daar enige lichte sporen over.

5. Wijkbioscopen en een zwembad

Tijdens het interbellum (1920-'40) bloeiden er heel wat wijkbioscopen op het Gentse grondgebied. De cinema maakte overall furore en op de Brugsepoort kende men ook enkele goed beklante zalen.

Op de Drongensesteenweg bestond de "*Cinéma Moderne*" die tot ca. 1930 "stomme" films vertoonde en later op "sprekende" en "muzikale" overschakelde. Vanaf 1939 werd dit de "Ciné Luxor".

De "*Ciné Ganda*" was op de Bevrijdingslaan gevestigd. Daar veranderde men om de haverklap van eigenaar en van naam.

Tenslotte was er nog de "*Alhambra*" in de Peterseliestraat (nu Fontaineplein). In 1938 kreeg deze de naam "Novy".

Na de laatste wereldoorlog zijn deze wijkcinema's verdwenen; tegen de T.V. was geen kruid gewassen.

Omstreeks 1962 werd nog een ontspanningsmogelijkheid geschapen door de opening van het "*Zwembad van Rooigem*" (bij de Rooigemlaan). Een belangrijke leemte op hygiënisch en sportief gebied was daarmee voor de jeugd gevuld. Nu zijn de horisonten verlegd, de toeristische middelen vermeerderd, de reislust aangescherpt. De ontspanning zoekt men dus elders, doch men keert steeds graag terug naar de plek waar men geboren of getogen is.

Voor mij is dat de Brugsepoort!

Lode HOSTE

NOTEN

48. Steels, M., *Geschiedenis van het Stedelijk Onderwijs (van Gent)*, 1978, p. 104.
49. Vandenbroucke, (E.H.)J., op. cit., s.p.
50. Hoste, L., *Gent Poppenspelstad*, 1979, p. 20-21.
51. Een tweetalige tekststafiche van 1895, gedrukt bij Em. Adriaensens op de Korenmarkt, Gent, herinnert aan deze wedstrijd.
52. Laurent, F., *Les sociétés ouvrières à Gand*, Gand, 1883.
53. Avanti (Roelandts, O.), *Een terugblik*, Gent, 1935, II, p. 171 en p. 364. (Een eerste socialistische wijkclub op Rooigem werd omstreeks 1887 in "'t Groen Deurke" (onbekende localisatie) gesticht. In 1889 vond men deze club terug in de Tulpstraat, in 1896 in de Kastanjestraat. De "Verbroedering" ontstond in 1902 in de Geitstraat, lokaal "De Waardin".)
54. Avanti, op. cit., p. 320-321.

BIBLIOGRAFIE

- Andelhof, E., *Oostvlaamse Zanten*, Bijdrage tot de geschiedenis van de Volksmaatschappijen. De papieren standaard van de "Vereenigde Kappers" 1901, Gent, 1928.
- Andelhof, E., *Oostvlaamse Zanten*, Een onbekende Keizer Karel - legende. Het Brughuizeken te Drongen (sic), Gent, 1935.
- Avanti, (Roelandts O.), *Een Terugblik*, Gent, 1935, II.

- Balthazar, H., Onderzoek naar de Gentse beluiken, W.I.A.R.U.G., Gent, 1978 (gestencild).
- Bauters, P., Eeuwen onder wind en wolven. Windmolens in Oost-Vlaanderen, Gent, 1985.
- Boerjan, G., *Heemkundige Kring Marka*, Beluiken van de Brugse Poort, Gent, 1981 (zie : tekeningen).
- Brebels, J., Verleden van huize Sint-Jan de Deo te Gent, Gent, 1974.
- Capiteyn, A. e.a., Catalogus. Gentse torens achter rook van schoorstenen. Gent in de periode 1860-1895, Gent, 1983.
- Decavele, J. en De Herdt, R., Gent op de wateren en naar zee, Antwerpen, 1976.
- Decavele, J., *Toerisme in Oost-Vlaanderen*, Rooigem, Gent, 1977, I.
- Decavele, J., *Brochure van de Kredietbank*, Het Toreken op de Vrijdagmarkt te Gent, Gent, 1986.
- De Grauwe, J., Histoire de la Chartreuse du Val-Royal à Gand, Salzburg, 1974.
- Denewet, L., *Molenecho's*, Geschiedenis, techniek en terminologie van de poldermolens in België. De Hoosmolen, een merkwaardig poldermolen in de Bourgoyenmeersen te Drongen (sic), 1984, I.
- De Potter, F., Gent, de stad van Flora. Historisch overzicht van haren bloemkweek en bloemhandel, Gent, 1866.
- De Potter, F. en Broeckaert, J., Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, Drongen, Gent, 1864-1870.
- De Rycke, e.a., De beluiken binnen de Stad Gent, Sint-Amandsberg, 1904.
- Destanberg, D., Gent onder Jozef II, 1780-1792, Gent, 1910.
- d'Udekem d'Acoz, J., La barge de Gand à Bruges, Gand, s.d.
- Fris, V., *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, Les accroissements et les transformations de la superficie bâtie de Gand au XIXe siècle, Gent, 1920.
- Fris, V., Plans de Gand. Introduction aux documents topographiques publiés par la Commission des Monuments de la Ville de Gand, Gand, 1920.
- Gysseling, M., Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen. Antwerpen, Brussel, Gent, Leuven, 1954.
- Laurent, F., Les sociétés ouvrières de Gand, Bruxelles, Gand, 1883.
- Noterman, A., *Oostvlaamse Zanten*, Het vervoerwezen te Gent in de eerste helft van de XIXde eeuw, Gent, 1950.
- Steels, M., Geschiedenis van het Stedelijk Onderwijs te Gent, 1828-1914, Gent, 1978.
- Steels, M., *Ghendtsche Tydinghen*, De geschiedenis van de weg Gent-Drongen-Deinze, Gent, 1980, III.
- Van Aerde, R., *Ghendtsche Tydinghen*, Rijkswachtkazerne Groendreef, Gent, 1987, I.
- Van de Kerckhove, D., Het Gentse systeem : de rode fabrieken. Voorbereidende studie, Gent, Onuitgegeven licentiaatsthesis, 1983.
- Van den Bemden, F., *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, Recherches sur l'emplacement du couvent des Chartreux à Royghem, Gent, 1901, IV.
- Vandenbroucke, (E.H.) J., *Rooigemgalm*, De Brugse Poort, Gent, s.d., s.p.
- Van Severen, G., *Toerisme in Oost-Vlaanderen*, Gent, vroeger en nu. Een en ander over de Brugse Poort, Gent, 1977, IV.

GENTSE STADSPLANS

- Panoramisch Gezicht op Gent in 1534 (toegeschreven aan Ger. Horenbaut) (zie : Decavele, J., Inleiding tot Panoramisch gezicht op Gent in 1534, Brussel, 1975).
- de Vreese, L., Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections, 1799.
- Gérard, Plan de Gand, 1855-57.
- Gevaert en Van Impe, Kaart van Gent, 1878.

- Goethals, G., Plan van Gent, 1796.
 - Hondius, H., Kaart van het District Gent, 1641.
 - Horenbault, J., Groot plan van Gent, 1619.
 - Hoste, A., Plan instantané de la ville de Gand. Ed. par la librairie générale de Ad. Hoste, Gand, s.d. (ca. 1906).
 - Saurel en Jacquain, Plan de Gand, 1870.
-